Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τέταρτο τμήμα)

της 9ης Ιουλίου 2020*

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Σύμβαση προσωπικού δανείου – Σύμβαση που έχει εκτελεστεί πλήρως – Διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών – Αγωγή για την επιστροφή των ποσών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως βάσει καταχρηστικής ρήτρας – Δικονομικές ρυθμίσεις – Τακτική αγωγή μη υποκείμενη σε αποσβεστική προθεσμία – Τακτική αγωγή ενοχικού και περιουσιακού χαρακτήρα, υποκείμενη σε παραγραφή – Χρονικό σημείο ενάρξεως της παραγραφής – Αντικειμενικό χρονικό σημείο γνώσεως του καταναλωτή περί της υπάρξεως καταχρηστικής ρήτρας»

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-698/18 και C-699/18,

με αντικείμενο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Tribunalul Specializat Mureș (ειδικό δικαστήριο του Μούρες, Ρουμανία), με αποφάσεις της 12ης Ιουνίου 2018, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 7 Νοεμβρίου 2018, στο πλαίσιο των δικών

SC Raiffeisen Bank SA

κατά

JB (C-698/18),

και

BRD Groupe Société Générale SA

κατά

KC (C-699/18),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τέταρτο τμήμα),

συγκείμενο από τους M. Βηλαρά, πρόεδρο τμήματος, S. Rodin (εισηγητή), D. Šváby, K. Jürimäe και N. Piçarra, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Szpunar

γραμματέας: R. Schiano, διοικητικός υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 12ης Δεκεμβρίου 2019,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ρουμανική.

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– η SC Raiffeisen Bank SA, εκπροσωπούμενη από τους V. Stoica, M.-B. Popescu, και D. S. Bogdan, avocați,

– η BRD Groupe Société Générale SA, εκπροσωπούμενη από την M. Silişte, consilier juridic, καθώς και από τους S. Olaru, M. Ceauşescu και O. Partenie, avocate,

– ο KC, εκπροσωπούμενος από τον L. B. Luntraru, avocată,

– η Ρουμανική Κυβέρνηση, αρχικά εκπροσωπούμενη από τους C.-R. Canțăr καθώς και από τις E. Gane, A. Wellman και L. Lițu, στη συνέχεια από τις τρεις τελευταίες,

– η Τσεχική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους M. Smolek και J. Vláčil, καθώς και από την L. Dvořáková,

– η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. Majczyna,

– η Πορτογαλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους L. Inez Fernandes και T. Paixão καθώς και από τις P. Barros da Costa και C. Farto,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον N. Ruiz García και από την C. Gheorghiu,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 5ης Μαρτίου 2020,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία του άρθρου 2, στοιχείο β', του άρθρου 6, παράγραφος 1, και του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29), καθώς και την ερμηνεία των αρχών της ισοδυναμίας, της αποτελεσματικότητας και της ασφάλειας δικαίου.

2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο ένδικων διαφορών μεταξύ αφενός, της SC Raiffeisen Bank SA (στο εξής: Raiffeisen Bank) και του JB και, αφετέρου, της BRD Groupe Société Générale SA (στο εξής: Société Générale) και του KC, με αντικείμενο τον καταχρηστικό χαρακτήρα ορισμένων ρητρών συμβάσεως πιστώσεως.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Κατά τη δέκατη, τη δωδέκατη, την εικοστή πρώτη, την εικοστή τρίτη και την εικοστή τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13:

«[Εκτιμώντας] ότι είναι δυνατόν να επιτευχθεί αποτελεσματικότερη προστασία των καταναλωτών με τη θέσπιση ενιαίων κανόνων σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες· ότι αυτοί οι κανόνες πρέπει να εφαρμόζονται σε κάθε σύμβαση που συνάπτεται μεταξύ ενός επαγγελματία και ενός καταναλωτή· ότι,

συνεπώς, εξαιρούνται από την παρούσα οδηγία οι συμβάσεις εργασίας, οι συμβάσεις που αφορούν κληρονομικά δικαιώματα, οι συμβάσεις οικογενειακού δικαίου καθώς και οι συμβάσεις που αφορούν τη σύσταση και το καταστατικό εταιρειών·

[…]

ότι, παρ' όλα αυτά, ως έχουν σήμερα οι εθνικές νομοθεσίες, μόνον μερική εναρμόνιση είναι δυνατή· ότι, ιδίως, μόνον οι συμβατικές ρήτρες για τις οποίες δεν υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας οδηγίας· ότι έχει σημασία εν προκειμένω να δοθεί στα κράτη [μέλη] η δυνατότητα, τηρουμένης της Συνθήκης, να παρέχουν υψηλότερο επίπεδο προστασίας στον καταναλωτή μέσω εθνικών διατάξεων αυστηρότερων από τις διατάξεις της παρούσας οδηγίας·

[…]

ότι τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να αποφεύγεται η παρουσία καταχρηστικών ρητρών μέσα στις συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία· ότι, εάν παρ' όλα αυτά εμφανίζονται στις συμβάσεις καταχρηστικές ρήτρες, δεν θα δεσμεύουν τον καταναλωτή, η δε σύμβαση θα εξακολουθεί να δεσμεύει τα συμβαλλόμενα μέρη σύμφωνα με τους ίδιους όρους, εάν μπορεί να υφίσταται χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες·

[…]

ότι τα άτομα ή οργανισμοί που, σύμφωνα με τη νομοθεσία ενός κράτους μέλους, έχουν έννομο συμφέρον να προστατεύουν τον καταναλωτή, πρέπει να έχουν τη δυνατότητα προσφυγής κατά των συμβατικών όρων που συντάσσονται με σκοπό τη γενικευμένη χρήση μέσα στις συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές, και ειδικά κατά των καταχρηστικών ρητρών, είτε ενώπιον δικαστικής αρχής είτε ενώπιον διοικητικού οργάνου που είναι αρμόδιο να αποφασίζει για τις καταγγελίες ή και να κινεί τις κατάλληλες δικαστικές διαδικασίες· ότι αυτή η δυνατότητα δεν συνεπάγεται πάντως εκ των προτέρων έλεγχο των γενικών όρων που χρησιμοποιούνται σε δεδομένο οικονομικό τομέα·

ότι οι δικαστικές αρχές και τα διοικητικά όργανα [των κρατών μελών] πρέπει να διαθέτουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα ώστε να θέτουν τέρμα στην εφαρμογή των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται με τους καταναλωτές».

4 Το άρθρο 2, στοιχείο β', της οδηγίας αυτής προβλέπει τα εξής:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας νο[είται] ως:

[…]

β) "καταναλωτής": κάθε φυσικό πρόσωπο το οποίο, κατά τις συμβάσεις που καλύπτει η παρούσα οδηγία, ενεργεί για σκοπούς οι οποίοι είναι άσχετοι με τις επαγγελματικές του δραστηριότητες·

[…]».

5 Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας ορίζει τα ακόλουθα:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, εάν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.»

6 Κατά το άρθρο 7, παράγραφοι 1 και 2, της ίδιας οδηγίας:

«1. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές.

2. Τα μέσα αυτά περιλαμβάνουν διατάξεις που δίνουν σε άτομα ή οργανισμούς που έχουν, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, ορισθεί ως έχοντες έννομο συμφέρον για την προστασία των καταναλωτών, τη δυνατότητα να προσφύγουν, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων ή διοικητικών οργάνων, τα οποία αποφαίνονται για το εάν συμβατικές ρήτρες, που έχουν συνταχθεί με σκοπό τη γενικευμένη χρήση έχουν καταχρηστικό χαρακτήρα και εφαρμόζουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα για να πάψει η χρησιμοποίηση των ρητρών αυτών.»

7 Το άρθρο 8 της οδηγίας 93/13 έχει ως εξής:

«Τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή διατηρούν, στον τομέα που διέπεται από την παρούσα οδηγία, αυστηρότερες διατάξεις σύμφωνες προς τη Συνθήκη, για να εξασφαλίζεται μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή.»

8 Το άρθρο 10, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας αυτής προβλέπει τα ακόλουθα:

«Οι διατάξεις αυτές εφαρμόζονται σε όλες τις συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές μετά τις 31 Δεκεμβρίου 1994.»

Το ρουμανικό δίκαιο

9 Το άρθρο 1, παράγραφος 3, του Legea nr. 193/2000 privind clauzele abuzive din contractele încheiate între profesioniști și consumatori (νόμου 193/2000 περί των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ επαγγελματιών και καταναλωτών), της 6ης Νοεμβρίου 2000, όπως ίσχυε κατά τον κρίσιμο για τις διαφορές των κύριων δικών χρόνο (στο εξής: νόμος 193/2000), προβλέπει τα εξής:

«Απαγορεύεται στους επαγγελματίες να περιλαμβάνουν καταχρηστικές ρήτρες στις συμβάσεις που συνάπτουν με τους καταναλωτές.»

10 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, του νόμου αυτού έχει ως εξής:

«Ως “καταναλωτής” νοείται κάθε φυσικό πρόσωπο ή ένωση φυσικών προσώπων που, στο πλαίσιο συμβάσεως εμπίπτουσας στο πεδίο εφαρμογής του παρόντος νόμου, ενεργεί για σκοπούς άσχετους προς τις εμπορικές, βιομηχανικές, παραγωγικές, βιοτεχνικές ή επαγγελματικές δραστηριότητές του.»

11 Κατά το άρθρο 6 του εν λόγω νόμου:

«Οι καταχρηστικές ρήτρες που περιλαμβάνονται στη σύμβαση και έχουν διαπιστωθεί είτε από τον ενδιαφερόμενο προσωπικά, είτε μέσω εξουσιοδοτημένων από τον νόμο οργάνων, δεν παράγουν αποτελέσματα έναντι του καταναλωτή και η σύμβαση εξακολουθεί να ισχύει με τη συγκατάθεση του καταναλωτή, μόνον εφόσον τούτο είναι δυνατό και χωρίς τις εν λόγω ρήτρες»

12 Το άρθρο 12, παράγραφος 4, του ίδιου νόμου έχει ως εξής:

«Οι διατάξεις των παραγράφων 1 έως 3 δεν θίγουν το δικαίωμα του καταναλωτή, έναντι του οποίου προβάλλεται σύμβαση προσχωρήσεως η οποία περιέχει καταχρηστική ρήτρα, να επικαλεστεί την ακυρότητα της ρήτρας με αγωγή ή κατ' ένσταση, υπό τις προϋποθέσεις που ορίζει ο νόμος.»

13 Κατά το άρθρο 14 του νόμου 193/2000:

«Οι καταναλωτές που έχουν υποστεί ζημία από σύμβαση η οποία συνήφθη κατά παράβαση των διατάξεων του παρόντος νόμου έχουν δικαίωμα να προσφύγουν στη δικαιοσύνη σύμφωνα με τις διατάξεις του αστικού κώδικα και του κώδικα πολιτικής δικονομίας.»

14 Το άρθρο 993 του Codul civil του 1864 (στο εξής: αστικός κώδικας), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών των κύριων δικών, προβλέπει τα εξής:

«Όποιος εξοφλήσει χρέος πιστεύοντας εκ πλάνης ότι είναι οφειλέτης, δικαιούται να ζητήσει από τον δανειστή την επιστροφή του ποσού που κατέβαλε αχρεωστήτως.

Το δικαίωμα αυτό παύει να υφίσταται σε περίπτωση καλόπιστης αποσβέσεως της απαιτήσεως του δανειστή· στην περίπτωση αυτή ο καταβαλών μπορεί να στραφεί κατά του πραγματικού οφειλέτη.»

15 Το άρθρο 994 του κώδικα αυτού ορίζει τα εξής:

«Σε περίπτωση που ο λήπτης της παροχής ήταν κακόπιστος, οφείλει να αποδώσει τόσο το κεφάλαιο όσο και τους τόκους ή τα ωφελήματα που αποκόμισε από την ημερομηνία καταβολής.»

16 Το άρθρο 1092 του εν λόγω κώδικα έχει ως εξής:

«Προϋπόθεση κάθε καταβολής είναι η ύπαρξη οφειλής. Τα αχρεωστήτως καταβληθέντα επιστρέφονται.»

17 Το άρθρο 1 του Decretul nr. 167 privitor la prescripția extinctivă (διατάγματος 167 περί παραγραφής), της 10ης Απριλίου 1958, όπως ίσχυε κατά τον κρίσιμο για τις διαφορές των κύριων δικών χρόνο, ορίζει τα εξής:

«Η αξίωση με περιουσιακό αντικείμενο παραγράφεται εάν δεν ασκηθεί εντός της νόμιμης προθεσμίας.

Η παραγραφή της κύριας αξιώσεως επιφέρει την παραγραφή των παρεπόμενων αξιώσεων.»

18 Κατά το άρθρο 2 του διατάγματος αυτού:

«Η ακυρότητα δικαιοπραξίας μπορεί να προβληθεί οποτεδήποτε, με αγωγή ή κατ' ένσταση.»

19 Το άρθρο 7 του εν λόγω διατάγματος προβλέπει τα εξής:

«Η παραγραφή αρχίζει από τότε που καθίσταται δυνατή η δικαστική επιδίωξη ή η αναγκαστική εκτέλεση της αξιώσεως.

Για τις υποχρεώσεις που είναι εκπληρωτέες κατόπιν αιτήσεως του δανειστή, καθώς και για εκείνες για τις οποίες δεν έχει ορισθεί προθεσμία εκπληρώσεως, η παραγραφή αρχίζει από τη γένεση της έννομης σχέσεως.»

20 Το άρθρο 8 του ίδιου διατάγματος ορίζει τα εξής:

«Η παραγραφή της αξιώσεως προς αποκατάσταση των ζημιών που προκλήθηκαν από παράνομη πράξη αρχίζει από την ημέρα που ο ζημιωθείς έλαβε γνώση ή όφειλε να λάβει γνώση τόσο της ζημίας όσο και του υπαιτίου της.

Οι διατάξεις του προηγούμενου εδαφίου εφαρμόζονται και στην περίπτωση αδικαιολόγητου πλουτισμού.»

Οι διαφορές των κύριων δικών και τα προδικαστικά ερωτήματα

Υπόθεση C-698/18

21 Στις 26 Ιουνίου 2008, ο JB συνήψε με τη Raiffeisen Bank σύμβαση πιστώσεως με αντικείμενο τη χορήγηση προσωπικού δανείου ύψους 4 168,41 ευρώ για περίοδο 84 μηνών με λήξη εντός του έτους 2015, σε ημερομηνία κατά την οποία το δάνειο εξοφλήθηκε ολοσχερώς από τον ενδιαφερόμενο.

22 Θεωρώντας ότι ορισμένες ρήτρες της συμβάσεως αυτής ήταν καταχρηστικές, ο JB άσκησε, τον Δεκέμβριο του 2016, αγωγή ενώπιον του Judecătoria Târgu Mureș (πρωτοβάθμιου δικαστηρίου του Τίργκου Μούρες, Ρουμανία), ζητώντας να διαπιστωθεί ο καταχρηστικός χαρακτήρας των εν λόγω ρητρών, να του επιστραφούν τα ποσά που είχε καταβάλει βάσει αυτών, και να του καταβληθούν οι νόμιμοι τόκοι.

23 Αντικρούοντας την αγωγή, η Raiffeisen Bank προέβαλε ένσταση ελλείψεως ενεργητικής νομιμοποιήσεως του JB διότι, δυνάμει της ισχύουσας εθνικής ρυθμίσεως, κατά την ημερομηνία ασκήσεως της εν λόγω αγωγής, ο ενδιαφερόμενος δεν είχε πλέον την ιδιότητα του καταναλωτή, δεδομένου ότι, κατά την ημερομηνία αυτή, είχαν λήξει οι απορρέουσες από την επίμαχη σύμβαση πιστώσεως έννομες σχέσεις μεταξύ των συμβαλλομένων και η σύμβαση αυτή είχε λυθεί κατά τη διάρκεια του προηγούμενου έτους διά της πλήρους εκτελέσεώς της.

24 Το Judecătoria Târgu Mureș (πρωτοβάθμιο δικαστήριο του Τίργκου Μούρες) δέχθηκε την αγωγή του JB. Το εν λόγω δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ο JB είχε την ιδιότητα του καταναλωτή κατά τη σύναψη της επίμαχης συμβάσεως πιστώσεως και ότι το γεγονός ότι είχαν επέλθει όλα τα αποτελέσματα της συμβάσεως αυτής δεν εμπόδιζε τη διαπίστωση του τυχόν καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών της εν λόγω συμβάσεως. Το δικαστήριο αυτό έκρινε ότι πληρούνταν οι απαιτήσεις που απέρρεαν από την εθνική νομοθεσία, ήτοι ότι οι επίμαχες ρήτρες δεν είχαν αποτελέσει αντικείμενο απευθείας διαπραγματεύσεως με τον καταναλωτή και ότι δημιουργούσαν σε βάρος του, αντιθέτως προς τις επιταγές της καλής πίστεως, σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων. Εκτιμώντας ότι μια ρήτρα που έχει κριθεί καταχρηστική δεν μπορεί να επιβάλλει υποχρεώσεις στον καταναλωτή, το εν λόγω δικαστήριο εξομοίωσε το μη αντιτάξιμο της ρήτρας αυτής με απόλυτη ακυρότητα και, βάσει της αρχής restitutio in integrum, υποχρέωσε τη Raiffeisen Bank να επιστρέψει τα ποσά που της είχε καταβάλει ο JB δυνάμει των ρητρών που κρίθηκαν καταχρηστικές, με τους νόμιμους τόκους από την ημερομηνία εισπράξεώς τους από τη Raiffeisen Bank έως την πραγματική επιστροφή τους.

25 Η Raiffeisen Bank άσκησε έφεση ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, επαναλαμβάνοντας το επιχείρημα ότι ο JB είχε απολέσει την ιδιότητα του καταναλωτή πριν από την ημερομηνία ασκήσεως της αγωγής του, μετά τη λήξη της επίμαχης συμβάσεως πιστώσεως διά της πλήρους εκτελέσεώς της.

26 Το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι, κατά πάγια νομολογία των ρουμανικών δικαστηρίων, το μη αντιτάξιμο των καταχρηστικών ρητρών εξομοιώνεται με το καθεστώς της απόλυτης ακυρότητας. Επισημαίνει, επίσης, ότι από το άρθρο 12, παράγραφος 4 του νόμου 193/2000 προκύπτει ότι ο

καταναλωτής που προτίθεται να επικαλεστεί τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας προσφεύγει στα μέσα που του παρέχει το κοινό δίκαιο περί ακυροτήτων. Εντούτοις, τα ρουμανικά δικαστήρια υιοθετούν διαφορετικές προσεγγίσεις όσον αφορά τη διατήρηση ή μη της ιδιότητας του καταναλωτή στην περίπτωση μιας πλήρως εκτελεσθείσας συμβάσεως και, κατά συνέπεια, του δικαιώματος ασκήσεως αγωγής για την επιστροφή των καταβληθέντων δυνάμει των ρητρών που κρίθηκαν καταχρηστικές.

27 Αφενός, κατά την άποψη που ακολουθούν τα κατώτερα δικαστήρια, δεδομένου ότι στο ρουμανικό δίκαιο είναι απαράγραπτη η αξίωση για τη διαπίστωση της απόλυτης ακυρότητας, ο καταναλωτής, κατά την έννοια της οδηγίας 93/13, δεν παύει να έχει την ιδιότητα αυτή μετά την πλήρη εκτέλεση της συμβάσεως και μπορεί, ανά πάσα στιγμή, να προβάλει την απόλυτη ακυρότητα των καταχρηστικών ρητρών με αγωγή ή κατ' ένσταση. Κατά την ίδια άποψη, ο καταναλωτής έχει δικαίωμα να ασκήσει αγωγή για την επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων εντός προθεσμίας τριών ετών, η οποία αρχίζει από τη διαπίστωση της ακυρότητας των καταχρηστικών ρητρών, όπως προβλέπει το κοινό δίκαιο περί ακυροτήτων.

28 Αφετέρου, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι το Înalta Curte de Casație și Justiție (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Ρουμανία) έλαβε διαφορετική θέση, ήτοι ότι η κύρωση που επιβάλλεται σε περίπτωση διαπιστώσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών είναι sui generis, με αποτέλεσμα την κατάργηση των αποτελεσμάτων τους για το μέλλον, χωρίς να τίθενται υπό αμφισβήτηση οι ήδη εκπληρωθείσες παροχές.

29 Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι είναι δυνατή μια ερμηνεία που να καθιστά δυνατή την εξισορρόπηση μεταξύ της αρχής για παροχή αυξημένου επιπέδου προστασίας στους καταναλωτές και της αρχής της ασφάλειας δικαίου. Κατά την άποψή του, η ημερομηνία λήξεως της επίμαχης συμβάσεως, δηλαδή όταν ο καταναλωτής παύει να έχει οιαδήποτε υποχρέωση έναντι του επαγγελματία και δεν πρέπει, συνεπώς, να θεωρείται ότι βρίσκεται σε ασθενέστερη θέση έναντι αυτού, είναι μια αντικειμενικώς καθοριζόμενη ημερομηνία, κατά την οποία ο καταναλωτής οφείλει ή όφειλε να γνωρίζει τον καταχρηστικό χαρακτήρα της ρήτρας ή των ρητρών της συμβάσεως αυτής και από την οποία αρχίζει να τρέχει η τριετής προθεσμία παραγραφής για την άσκηση αγωγής περιουσιακού χαρακτήρα, συμπεριλαμβανομένης της αγωγής για επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων.

30 Μια τέτοια προσέγγιση θα απέτρεπε την εξάρτηση του χρόνου ενάρξεως της τριετούς προθεσμίας παραγραφής από τη βούληση μόνον του καταναλωτή, αλλά δεν θα επηρέαζε τη δυνατότητά του να ζητήσει ανά πάσα στιγμή να διαπιστωθεί ο καταχρηστικός χαρακτήρας συμβατικών ρητρών σε σύμβαση συναφθείσα με επαγγελματία, εφιστώντας κατ' αυτόν τον τρόπο την προσοχή των επαγγελματιών στον παράνομο χαρακτήρα των ρητρών αυτών.

31 Εν προκειμένω, ο JB άσκησε αγωγή ζητώντας να διαπιστωθεί ο καταχρηστικός χαρακτήρας συμβατικών ρητρών σε σύμβαση πιστώσεως την οποία είχε συνάψει με την Raiffeisen Bank και η απόλυτη ακυρότητά τους και να του επιστραφούν τα αχρεωστήτως καταβληθέντα ποσά, περίπου ένα έτος μετά τη λήξη της συμβάσεως αυτής, δηλαδή εντός της τριετούς προθεσμίας από την προβλεπόμενη στο κοινό δίκαιο ημερομηνία για την άσκηση αγωγής περιουσιακού χαρακτήρα.

Υπόθεση C-699/18

32 Στις 28 Μαΐου 2003, ο KC και άλλος ένας συμβαλλόμενος, ως δανειολήπτες, συνήψαν με τη Société Générale σύμβαση πιστώσεως με αντικείμενο τη χορήγηση προσωπικού δανείου ύψους 17 000 ευρώ, για περίοδο 120 μηνών. Η σύμβαση αυτή λύθηκε με πρόωρη εξόφληση.

33 Θεωρώντας ότι, λαμβανομένων υπόψη των σχετικών εθνικών διατάξεων, ορισμένες ρήτρες της συμβάσεως αυτής ήταν καταχρηστικές, ο KC άσκησε, τον Ιούλιο του 2016, ενώπιον του Judecătoria Târgu Mureș (πρωτοβάθμιου δικαστηρίου του Τίργκου Μούρες) αγωγή με αίτημα να διαπιστωθεί ο

καταχρηστικός χαρακτήρας των ρητρών αυτών. Ο KC ζήτησε την ακύρωση των εν λόγω ρητρών, την επιστροφή των ποσών που είχε καταβάλει βάσει αυτών και την καταβολή νόμιμων τόκων υπολογιζόμενων από την ημερομηνία εισπράξεως από τη Société Générale των ποσών αυτών μέχρι την πραγματική επιστροφή τους.

34 Η Société Générale προέβαλε την ένσταση ελλείψεως ενεργητικής νομιμοποιήσεως του KC βάσει της εθνικής ρυθμίσεως περί καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές. Η εν λόγω εταιρία επισήμανε ότι, κατά την ημερομηνία ασκήσεως της εν λόγω αγωγής, ο KC δεν είχε πλέον την ιδιότητα του καταναλωτή δεδομένου ότι, κατά την ημερομηνία αυτή, είχαν λήξει οι έννομες σχέσεις μεταξύ των συμβαλλομένων και η επίμαχη σύμβαση είχε λυθεί πριν από έντεκα έτη με πρόωρη εξόφληση.

35 Το Judecătoria Târgu Mureș (πρωτοβάθμιο δικαστήριο του Τίργκου Μούρες) δέχθηκε εν μέρει την αγωγή του KC. Το εν λόγω δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ο ενάγων είχε την ιδιότητα του καταναλωτή κατά τη σύναψη της συμβάσεως πιστώσεως με τη Société Générale και ότι το γεγονός ότι είχαν επέλθει όλα τα αποτελέσματα της συμβάσεως αυτής δεν εμπόδιζε τον επιβαλλόμενο από την οδηγία 93/13 έλεγχο της προβαλλόμενης καταχρηστικότητας των ρητρών της εν λόγω συμβάσεως, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να αντιταχθεί στον KC το γεγονός ότι αυτός είχε αποδεχθεί πλήρως και είχε εκτελέσει τις ρήτρες της επίμαχης συμβάσεως πιστώσεως. Το δικαστήριο αυτό έκρινε ότι πληρούνταν οι απαιτήσεις που απέρρεαν από την ισχύουσα εθνική νομοθεσία, ήτοι ότι οι ρήτρες της συμβάσεως αυτής δεν είχαν αποτελέσει αντικείμενο απευθείας διαπραγματεύσεως με τον καταναλωτή και ότι δημιουργούσαν σε βάρος του, αντιθέτως προς τις επιταγές της καλής πίστεως, σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων. Το εν λόγω δικαστήριο αποφάσισε ότι οι ρήτρες αυτές δεν δέσμευαν τον καταναλωτή και ότι δεν παρήγαγαν αποτελέσματα έναντι αυτού και έκρινε ότι η επιβαλλόμενη κύρωση ήταν η απόλυτη ακυρότητα των εν λόγω ρητρών. Δυνάμει της αναδρομικής ισχύος της απόλυτης ακυρότητας, το εν λόγω δικαστήριο δέχθηκε το αίτημα επιστροφής των ποσών που είχαν καταβληθεί βάσει των ρητρών που κρίθηκαν καταχρηστικές, με τους νόμιμους τόκους υπολογιζόμενους από την ημερομηνία καταθέσεως του εισαγωγικού της δίκης εγγράφου.

36 Η Société Générale άσκησε έφεση ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, επαναλαμβάνοντας το επιχείρημα ότι ο KC είχε απολέσει την ιδιότητα του καταναλωτή πριν από την ημερομηνία ασκήσεως της αγωγής του, μετά τη λήξη της επίμαχης συμβάσεως πιστώσεως πριν από έντεκα περίπου έτη, με πρόωρη εξόφληση. Η Société Générale προβάλλει επίσης επιχειρήματα σχετικά με τις απαιτήσεις που προβλέπει η εθνική νομοθεσία για τη διαπίστωση της προβαλλόμενης καταχρηστικότητας συμβατικής ρήτρας.

37 Το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα στην υπόθεση C-699/18 για τους ίδιους λόγους με εκείνους που προβλήθηκαν στο πλαίσιο της υποθέσεως C-698/18.

38 Εντούτοις επισημαίνει ότι ο KC άσκησε την αγωγή για τη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών της επίμαχης συμβάσεως πιστώσεως έντεκα έτη μετά τη λήξη της, ήτοι μετά τη λήξη της προβλεπόμενης από τον εθνικό νομοθέτη τριετούς προθεσμίας παραγραφής του κοινού δικαίου για την άσκηση αξιώσεως περιουσιακής φύσεως.

39 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Tribunalul Specializat Mureș (ειδικό δικαστήριο του Μούρες, Ρουμανία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα, τα οποία έχουν διατυπωθεί με πανομοιότυπο τρόπο στις υποθέσεις C-698/18 και C-699/18:

«1) Παρέχουν οι διατάξεις της [οδηγίας 93/13], ιδίως δε [η δωδέκατη, η εικοστή πρώτη και η εικοστή τρίτη αιτιολογική σκέψη], το άρθρο 2, στοιχείο β', το άρθρο 6, παράγραφος 1, το άρθρο 7, παράγραφος 2, και το άρθρο 8 της οδηγίας αυτής, κατ' εφαρμογήν της αρχής της δικονομικής

αυτοτέλειας και από κοινού με την αρχή της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας, ένα σύνολο ενδίκων βοηθημάτων αποτελούμενο από τακτική αγωγή μη υποκείμενη σε αποσβεστική προθεσμία, με αίτημα τη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα ορισμένων ρητρών που περιέχονται σε συμβάσεις οι οποίες συνάπτονται με καταναλωτές, και από τακτική αγωγή ενοχικού και περιουσιακού χαρακτήρα, υποκείμενη σε παραγραφή, με την οποία επιδιώκεται ο σκοπός της εν λόγω οδηγίας να εξαλειφθούν τα αποτελέσματα όλων των υποχρεώσεων που ανέκυψαν και εκτελέστηκαν με βάση ρήτρα της οποίας ο καταχρηστικός χαρακτήρας διαπιστώθηκε έναντι του καταναλωτή;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, αντιτίθενται οι ίδιες διατάξεις σε ερμηνεία απορρέουσα από την εφαρμογή της αρχής της ασφάλειας των εννόμων σχέσεων αστικού δικαίου, κατά την οποία το αντικειμενικό χρονικό σημείο από το οποίο ο καταναλωτής όφειλε ή θα όφειλε να λάβει γνώση της υπάρξεως καταχρηστικής ρήτρας είναι εκείνο της λύσεως της συμβάσεως πιστώσεως στο πλαίσιο της οποίας είχε την ιδιότητα του καταναλωτή;»

40 Με απόφαση του Προέδρου του Δικαστηρίου της 12ης Δεκεμβρίου 2018 αποφασίστηκε η συνεκδίκαση των υποθέσεων C-698/18 και C-699/18 προς διευκόλυνση της έγγραφης και της προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής αποφάσεως.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου και του παραδεκτού των προδικαστικών ερωτημάτων

41 Πρώτον, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία του, αφενός, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να ερμηνεύει το δίκαιο της Ένωσης μόνον όσον αφορά την εφαρμογή του εντός κράτους μέλους από την ημερομηνία της προσχωρήσεώς του στην Ευρωπαϊκή Ένωση και εντεύθεν (διάταξη της 3ης Ιουλίου 2014, Tudoran, C-92/14, EU:C:2014:2051, σκέψη 27).

42 Αφετέρου, στο μέτρο που, όπως προκύπτει από το άρθρο 10, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 93/13, η οδηγία αυτή έχει εφαρμογή μόνο στις συμβάσεις που συνήφθησαν μετά τις 31 Δεκεμβρίου 1994, ημερομηνία λήξεως της προθεσμίας μεταφοράς της στα εθνικά δίκαια, πρέπει να ληφθεί υπόψη η ημερομηνία συνάψεως των επίμαχων στις κύριες δίκες συμβάσεων για να εξακριβωθεί κατά πόσον η εν λόγω οδηγία έχει εφαρμογή στις συμβάσεις αυτές, ενώ δεν έχει καμία σημασία το χρονικό διάστημα κατά το οποίο οι συγκεκριμένες συμβάσεις παράγουν αποτελέσματα (διάταξη της 3ης Ιουλίου 2014, Tudoran, C-92/14, EU:C:2014:2051, σκέψη 28).

43 Εν προκειμένω, η Ρουμανία προσχώρησε στην Ευρωπαϊκή Ένωση την 1η Ιανουαρίου 2007, ενώ η επίμαχη στην κύρια δίκη σύμβαση πιστώσεως στην υπόθεση C-698/18 συνήφθη στις 26 Ιουνίου 2008 και η επίμαχη στην κύρια δίκη σύμβαση πιστώσεως στην υπόθεση C-699/18 συνήφθη στις 28 Μαΐου 2003.

44 Επομένως, η οδηγία 93/13 έχει εφαρμογή, ratione temporis, στη διαφορά της κύριας δίκης στην υπόθεση C-698/18. Αντιθέτως, δεν έχει εφαρμογή ratione temporis στη διαφορά της κύριας δίκης στην υπόθεση C-699/18.

45 Δεύτερον, όσον αφορά την υπόθεση C-698/18, πρέπει να εξεταστεί το επιχείρημα της Ρουμανικής Κυβερνήσεως ότι η απάντηση στο δεύτερο ερώτημα εξαρτάται αποκλειστικά και μόνον από την ερμηνεία και την εφαρμογή των διατάξεων της εθνικής νομοθεσίας.

46 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, στο πλαίσιο της διαδικασίας του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, η οποία στηρίζεται σε σαφή διάκριση των λειτουργιών των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, τόσο η διαπίστωση και η εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης όσο και η ερμηνεία και

εφαρμογή του εθνικού δικαίου εμπίπτουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα του εθνικού δικαστή. Ομοίως, εναπόκειται αποκλειστικώς στον εθνικό δικαστή, ο οποίος έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της δικαστικής αποφάσεως που πρόκειται να εκδοθεί, να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της υποθέσεως, αν τα ερωτήματα που υποβάλλει στο Δικαστήριο είναι αναγκαία και λυσιτελή. Κατά συνέπεια, εφόσον τα υποβληθέντα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο υποχρεούται, κατ' αρχήν, να αποφανθεί επ' αυτών (απόφαση της 26ης Μαΐου 2011, Stichting Natuur en Milieu κ.λπ., C-165/09 έως C-167/09, EU:C:2011:348, σκέψη 47).

47 Εν προκειμένω, τα ερωτήματα στην υπόθεση C-698/18 αφορούν, κατ' ουσίαν, το ζήτημα εάν το ρουμανικό δίκαιο περί παραγραφής και αποσβεστικών προθεσμιών που ισχύουν για την άσκηση ενδίκων βοηθημάτων στην περίπτωση καταχρηστικών ρητρών σε συμβάσεις συναφθείσες με καταναλωτές συνάδει με διάφορες διατάξεις της οδηγίας 93/13 και γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης και δεν αφορούν την ουσία των διαφορών στις κύριες δίκες ούτε την ερμηνεία και εφαρμογή διατάξεων της εθνικής νομοθεσίας.

48 Υπό τις συνθήκες αυτές, αφενός, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να απαντήσει στα ερωτήματα που του υποβλήθηκαν στην υπόθεση C-698/18, τα οποία είναι παραδεκτά, και, αφετέρου, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να απαντήσει στα ερωτήματα που του υποβλήθηκαν στην υπόθεση C-699/18.

Επί του πρώτου ερωτήματος στην υπόθεση C-698/18

49 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί εάν το άρθρο 2, στοιχείο β', το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση η οποία δεν προβλέπει μεν αποσβεστική προθεσμία για την άσκηση αγωγής με αίτημα να διαπιστωθεί η ακυρότητα καταχρηστικής ρήτρας περιεχόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, αλλά ορίζει προθεσμία παραγραφής για την άσκηση αγωγής για τη δικαστική επιδίωξη των αποτελεσμάτων της διαπιστώσεως αυτής με επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων.

50 Συναφώς, επισημαίνεται ότι, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, τα κράτη μέλη προβλέπουν ότι οι καταχρηστικές ρήτρες συμβάσεως που έχει συναφθεί μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, υπό τις προϋποθέσεις που ορίζει η εθνική νομοθεσία τους.

51 Δεδομένης της φύσεως και της σημασίας του δημόσιου συμφέροντος επί του οποίου στηρίζεται η παρεχόμενη με την οδηγία 93/13 προστασία στους καταναλωτές, το άρθρο 6 της εν λόγω οδηγίας πρέπει να θεωρηθεί ως ισοδύναμο προς τους εθνικούς κανόνες δημοσίας τάξεως της ίδιας βαθμίδας στο πλαίσιο της εσωτερικής έννομης τάξεως (απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, OTP Bank και OTP Faktoring, C-51/17, EU:C:2018:750, σκέψη 89).

52 Επιπλέον, δεδομένης της φύσεως και της σημασίας του δημοσίου συμφέροντος που συνίσταται στην προστασία των καταναλωτών, η οδηγία 93/13 επιβάλλει στα κράτη μέλη, όπως προκύπτει από το άρθρο της 7, παράγραφος 1, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με την εικοστή τέταρτη αιτιολογική σκέψη της, την υποχρέωση να προβλέπουν κατάλληλα και αποτελεσματικά μέτρα προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από επαγγελματία με καταναλωτές (αποφάσεις της 30ής Απριλίου 2014, Kásler και Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, σκέψη 78, και της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Gutiérrez Naranjo κ.λπ., C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψη 56).

53 Για την εκπλήρωση της υποχρεώσεως αυτής, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να μην εφαρμόζουν τις καταχρηστικές ρήτρες, ώστε αυτές να μην παράγουν δεσμευτικά αποτελέσματα έναντι του καταναλωτή, εκτός εάν αντιτίθεται σ' αυτό ο καταναλωτής (πρβλ. απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2019, Profi Credit Polska, C-419/18 και C-483/18, EU:C:2019:930, σκέψη 47).

54 Εκ των ανωτέρω συνάγεται, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι συμβατική ρήτρα η οποία κρίνεται καταχρηστική πρέπει καταρχήν να θεωρείται ως ουδέποτε υπάρξασα και, επομένως, δεν δύναται να παράγει αποτελέσματα έναντι του καταναλωτή. Ως εκ τούτου, η διαπίστωση, με δικαστική απόφαση, του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας τέτοιας ρήτρας πρέπει καταρχήν να συνεπάγεται την επαναφορά του καταναλωτή στη νομική και πραγματική κατάσταση στην οποία θα τελούσε αν δεν υπήρχε η εν λόγω ρήτρα. Εντεύθεν συνάγεται ότι η υποχρέωση του εθνικού δικαστή να αποκλείσει την εφαρμογή καταχρηστικής συμβατικής ρήτρας η οποία επιβάλλει την πληρωμή μη οφειλόμενων, όπως αποδεικνύεται, ποσών εμπεριέχει καταρχήν αποτελέσματα επιστροφής αναφορικά με τα εν λόγω ποσά (απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Gutiérrez Naranjo κ.λπ., C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψεις 61 και 62).

55 Βεβαίως, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η προστασία που διασφαλίζει η οδηγία 93/13 στους καταναλωτές αποκλείει εσωτερική κανονιστική ρύθμιση η οποία απαγορεύει στον εθνικό δικαστή, μετά την πάροδο αποκλειστικής προθεσμίας, να λαμβάνει υπόψη τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας η οποία περιλαμβάνεται σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή (απόφαση της 21ης Νοεμβρίου 2002, Cofidis, C-473/00, EU:C:2002:705, σκέψη 38).

56 Εντούτοις, το Δικαστήριο έχει δεχθεί ότι η προστασία του καταναλωτή δεν είναι απόλυτη (απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Gutiérrez Naranjo κ.λπ., C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψη 68) και ότι ο καθορισμός εύλογης αποκλειστικής προθεσμίας για την άσκηση προσφυγής, για λόγους ασφάλειας δικαίου, είναι σύμφωνος με το δίκαιο της Ένωσης (αποφάσεις της 6ης Οκτωβρίου 2009, Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615, σκέψη 41, και της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Gutiérrez Naranjo κ.λπ., C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψη 69).

57 Συναφώς, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, ελλείψει σχετικής ρυθμίσεως του δικαίου της Ένωσης, εναπόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να θεσπίσει τους δικονομικούς κανόνες ασκήσεως των ενδίκων βοηθημάτων που αποσκοπούν στην κατοχύρωση της προστασίας των δικαιωμάτων τα οποία οι ιδιώτες αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης, υπό την προϋπόθεση, αφενός, ότι οι κανόνες αυτοί δεν είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που αφορούν παρόμοια ένδικα βοηθήματα της εσωτερικής έννομης τάξης (αρχή της ισοδυναμίας) και, αφετέρου, ότι δεν καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει η έννομη τάξη της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας) (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 2006, Mostaza Claro, C-168/05, EU:C:2006:675, σκέψη 24 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

58 Κατά συνέπεια, στο πρώτο ερώτημα της υποθέσεως C-698/18 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 2, στοιχείο β', το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι δεν αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση η οποία δεν προβλέπει μεν αποσβεστική προθεσμία για την άσκηση αγωγής με αίτημα να διαπιστωθεί η ακυρότητα καταχρηστικής ρήτρας περιεχόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, αλλά ορίζει προθεσμία παραγραφής για την άσκηση αγωγής για τη δικαστική επιδίωξη των αποτελεσμάτων της διαπιστώσεως αυτής με επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων, εφόσον η προθεσμία αυτή δεν είναι λιγότερο ευνοϊκή από εκείνη που ισχύει για παρόμοια ένδικα βοηθήματα της εσωτερικής έννομης τάξης (αρχή της ισοδυναμίας) και δεν καθιστά πρακτικά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει η έννομη τάξη της Ένωσης και ειδικότερα η οδηγία 93/13 (αρχή της αποτελεσματικότητας).

Επί του δευτέρου ερωτήματος στην υπόθεση C-698/18

59 Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί εάν το άρθρο 2, στοιχείο β', το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, καθώς και οι αρχές της ισοδυναμίας, της αποτελεσματικότητας και της ασφάλειας δίκαιου έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε δικαστική ερμηνεία της εθνικής ρυθμίσεως κατά την οποία η άσκηση αγωγής για την επιστροφή των ποσών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως βάσει καταχρηστικής ρήτρας περιεχόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία υπόκειται σε τριετή προθεσμία παραγραφής, η οποία αρχίζει να τρέχει από την ημερομηνία πλήρους εκτελέσεως της συμβάσεως αυτής, διότι θεωρείται ότι ο καταναλωτής γνώριζε από την ημερομηνία αυτή τον καταχρηστικό χαρακτήρα της συγκεκριμένης ρήτρας.

60 Όσον αφορά, πρώτον, την αρχή της αποτελεσματικότητας, κατά πάγια νομολογία, το ζήτημα αν εθνική διάταξη καθιστά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης πρέπει να εξετάζεται λαμβανομένης υπόψη της θέσεως της διατάξεως αυτής στην όλη διαδικασία ενώπιον των διαφόρων εθνικών οργάνων, της εξελίξεως της διαδικασίας και των ιδιαιτεροτήτων της. Υπό το πρίσμα αυτό, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, ενδεχομένως, οι αρχές που αποτελούν τη βάση του εθνικού δικαιοδοτικού συστήματος, όπως η προστασία των δικαιωμάτων άμυνας, η αρχή της ασφάλειας δικαίου και η εύρυθμη διεξαγωγή της διαδικασίας (απόφαση της 26ης Ιουνίου 2019, Addiko Bank, C-407/18, EU:C:2019:537, σκέψη 48 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

61 Τα στοιχεία αυτά πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά την ανάλυση των χαρακτηριστικών της επίμαχης εν προκειμένω προθεσμίας. Όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 70 των προτάσεών του, η ανάλυση αυτή πρέπει να αφορά, μεταξύ άλλων, τη διάρκεια της προθεσμίας αυτής και τις ρυθμίσεις εφαρμογής της, συμπεριλαμβανομένου του τρόπου κινήσεως της εν λόγω προθεσμίας (βλ. επίσης, κατ' αναλογίαν, απόφαση της 29ης Οκτωβρίου 2015, BBVA, C-8/14, EU:C:2015:731, σκέψη 27).

62 Συναφώς, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι οι καθοριζόμενες για λόγους ασφάλειας δικαίου εύλογες αποκλειστικές προθεσμίες προσφυγής δεν καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση δικαιωμάτων που απορρέουν από την έννομη τάξη της Ένωσης, εάν είναι ουσιαστικά επαρκείς για την εκ μέρους του καταναλωτή προετοιμασία και άσκηση αποτελεσματικού ένδικου βοηθήματος (απόφαση της 29ης Οκτωβρίου 2015, BBVA, C-8/14, EU:C:2015:731, σκέψεις 28 και 29).

63 Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι τίθεται ζήτημα εφαρμογής, στην περίπτωση αγωγής με αίτημα τη δικαστική επιδίωξη των αποτελεσμάτων της διαπιστώσεως της ακυρότητας καταχρηστικής ρήτρας, της προβλεπόμενης στο κοινό δίκαιο τριετούς προθεσμίας παραγραφής, η οποία αρχίζει να τρέχει, κατά την ερμηνεία που προκρίνει το αιτούν δικαστήριο, από την πλήρη εκτέλεση της συμβάσεως που συνήφθη με επαγγελματία. Κατά το αιτούν δικαστήριο, το εν λόγω χρονικό σημείο ενάρξεως της παραγραφής αντιστοιχεί στην ημερομηνία κατά την οποία ο καταναλωτής όφειλε ή θα όφειλε να γνωρίζει τον καταχρηστικό χαρακτήρα μιας ή περισσότερων ρητρών της συμβάσεως αυτής.

64 Εφόσον έχει καθοριστεί και είναι γνωστή εκ των προτέρων, μια τριετής προθεσμία παραγραφής φαίνεται, καταρχήν, ουσιαστικά επαρκής για την εκ μέρους του καταναλωτή προετοιμασία και άσκηση αποτελεσματικού ένδικου βοηθήματος.

65 Εντούτοις, στο μέτρο που, κατά την προτεινόμενη από το αιτούν δικαστήριο ερμηνεία του εθνικού δικαίου, η προθεσμία αυτή αρχίζει να τρέχει από την ημερομηνία πλήρους εκτελέσεως της συμβάσεως, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι οι καταναλωτές ενδέχεται να αγνοούν τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας η οποία περιέχεται στη σύμβαση που συνήφθη με τον επαγγελματία ή να μην αντιλαμβάνονται την έκταση των δικαιωμάτων τους που απορρέουν από την οδηγία 93/13 (πρβλ. απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2018, Profi Credit Polska, C-176/17, EU:C:2018:711, σκέψη 69) και δη κατά την πλήρη εκτέλεση της συμβάσεως ή μετά από αυτή.

66 Υπενθυμίζεται, επίσης, ότι το σύστημα προστασίας που θεσπίζει η οδηγία 93/13 στηρίζεται στην παραδοχή ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε ασθενέστερη θέση σε σχέση με τον επαγγελματία όσον αφορά τόσο τη δυνατότητα διαπραγματεύσεως όσο και το επίπεδο πληροφορήσεως, και ως εκ τούτου είναι υποχρεωμένος να προσχωρήσει στους όρους που έχει εκ των προτέρων καταρτίσει ο επαγγελματίας, χωρίς να μπορεί να ασκήσει επιρροή επί του περιεχομένου τους (απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2019, Bondora, C-453/18 και C-494/18, EU:C:2019:1118, σκέψη 40 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

67 Λαμβανομένης υπόψη της περιστάσεως αυτής και της ασθενέστερης θέσεως στην οποία βρίσκεται ο καταναλωτής, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η τριετής προθεσμία παραγραφής που αρχίζει να τρέχει από την ημερομηνία πλήρους εκτελέσεως της συμβάσεως δεν είναι ικανή να διασφαλίσει την αποτελεσματική προστασία του καταναλωτή, καθόσον η προθεσμία αυτή ενδέχεται να έχει λήξει προτού ο καταναλωτής λάβει γνώση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας η οποία περιέχεται στη σύμβαση. Επομένως, η εν λόγω προθεσμία καθιστά υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει στον καταναλωτή η οδηγία 93/13.

68 Κανένα άλλο συμπέρασμα δεν μπορεί να συναχθεί για τον λόγο που αναφέρει το αιτούν δικαστήριο ότι ο καταναλωτής χάνει την ιδιότητα αυτή μόλις εκτελεσθεί πλήρως η σύμβαση.

69 Συναφώς, επισημαίνεται ότι, όπως αναφέρει η δέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13, οι ενιαίοι κανόνες σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες που προβλέπει η οδηγία αυτή πρέπει να εφαρμόζονται σε «κάθε σύμβαση» που συνάπτεται μεταξύ «επαγγελματία» και «καταναλωτή», όπως τα πρόσωπα αυτά ορίζονται στο άρθρο 2, στοιχεία β′ και γ′, της οδηγίας αυτής (απόφαση της 21ης Μαρτίου 2019, Pouvin και Dijoux, C-590/17, EU:C:2019:232, σκέψη 19).

70 Κατά το άρθρο 2, στοιχείο β′, της οδηγίας 93/13, ως «καταναλωτής» νοείται κάθε φυσικό πρόσωπο το οποίο, στις συμβάσεις που καλύπτει η οδηγία αυτή, ενεργεί για σκοπούς οι οποίοι είναι άσχετοι με τις επαγγελματικές του δραστηριότητες (απόφαση της 21ης Μαρτίου 2019, Pouvin και Dijoux, C-590/17, EU:C:2019:232, σκέψη 22).

71 Συναφώς, επισημαίνεται ότι ο ορισμός της έννοιας του «καταναλωτή» στο άρθρο 2, στοιχείο β′, της οδηγίας 93/13 δεν περιλαμβάνει κανένα στοιχείο βάσει του οποίου να μπορεί να καθοριστεί σε ποιο χρονικό σημείο ο αντισυμβαλλόμενος παύει να είναι καταναλωτής κατά την έννοια της οδηγίας αυτής και παύει, επομένως, να έχει τη δυνατότητα να επικαλεστεί την προστασία που του παρέχει η οδηγία αυτή.

72 Εντούτοις, η διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνευθεί στο πλαίσιο του συστήματος προστασίας που έχει θεσπίσει η οδηγία 93/13, λαμβανομένης υπόψη της παραδοχής που υπομνήσθηκε στη σκέψη 67 της παρούσας αποφάσεως ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε ασθενέστερη θέση έναντι του επαγγελματία.

73 Όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 57 των προτάσεών του, η εκτέλεση της επίμαχης συμβάσεως δεν μεταβάλλει αναδρομικώς το γεγονός ότι, κατά τον χρόνο συνάψεως της συμβάσεως αυτής, ο καταναλωτής βρισκόταν σε ασθενέστερη θέση. Υπό τις συνθήκες αυτές, ο περιορισμός της προστασίας που η οδηγία 93/13 παρέχει στον καταναλωτή μόνον κατά τη διάρκεια εκτελέσεως της επίμαχης συμβάσεως, υπό την έννοια ότι η πλήρης εκτέλεσή της αποκλείει κάθε δυνατότητα του καταναλωτή να επικαλεστεί την προστασία αυτή, δεν συμβιβάζεται με το σύστημα προστασίας που θεσπίζει η ως άνω οδηγία. Ένας τέτοιος περιορισμός θα ήταν ιδιαίτερα ανεπίτρεπτος, όπως υποστηρίζει η Πολωνική Κυβέρνηση, στο πλαίσιο συμβάσεων οι οποίες, όπως οι συμβάσεις πωλήσεως, εκτελούνται αμέσως μετά ή κατά τον χρόνο συνάψεώς τους, δεδομένου ότι δεν θα άφηνε στους καταναλωτές εύλογο χρονικό περιθώριο για να αμφισβητήσουν τις καταχρηστικές ρήτρες που τυχόν περιλαμβάνονται σε τέτοιες συμβάσεις.

74 Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι ο όρος «καταναλωτής», κατά το άρθρο 2, στοιχείο β', της οδηγίας 93/13, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η πλήρης εκτέλεση μιας συμβάσεως δεν αποκλείει τη δυνατότητα χαρακτηρισμού ενός συμβαλλομένου αυτής ως «καταναλωτή», κατά την έννοια της διατάξεως αυτής.

75 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι η αρχή της αποτελεσματικότητας δεν επιτρέπει να υπόκειται η άσκηση αγωγής για την επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων σε τριετή προθεσμία παραγραφής, η οποία αρχίζει να τρέχει από την ημερομηνία λύσεως της επίμαχης συμβάσεως, ανεξαρτήτως αν ο καταναλωτής γνώριζε ή μπορούσε ευλόγως να γνωρίζει, κατά την ημερομηνία αυτή, τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας της συμβάσεως αυτής που προβάλλεται προς στήριξη της αγωγής του περί επιστροφής, διότι τέτοιοι κανόνες παραγραφής μπορούν να καταστήσουν υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει στον καταναλωτή η οδηγία 93/13.

76 Όσον αφορά την αρχή της ισοδυναμίας, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η τήρηση της αρχής αυτής προϋποθέτει ότι ο επίμαχος εθνικός κανόνας εφαρμόζεται αδιακρίτως τόσο στις ένδικες προσφυγές που στηρίζονται σε παραβίαση του δικαίου της Ένωσης όσο και σε εκείνες που στηρίζονται σε μη τήρηση του εσωτερικού δικαίου και έχουν παρεμφερές αντικείμενο και παρεμφερή αιτία (απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2014, Pohotovosť, C-470/12, EU:C:2014:101, σκέψη 47).

77 Συναφώς, εναπόκειται αποκλειστικά στο εθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει άμεση γνώση των εφαρμοστέων δικονομικών κανόνων, να εξακριβώσει την ομοιότητα των αγωγών από πλευράς του αντικειμένου, της αιτίας ή των ουσιωδών στοιχείων τους (απόφαση της 12ης Φεβρουαρίου 2015, Baczó και Vizsnyiczai, C-567/13, EU:C:2015:88, σκέψη 44 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

78 Εν προκειμένω, από το σκεπτικό της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι, κατά πάγια νομολογία των ρουμανικών δικαστηρίων, το μη αντιτάξιμο των καταχρηστικών ρητρών εξομοιώνεται με το καθεστώς απόλυτης ακυρότητας. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι, κατά το ρουμανικό δίκαιο, το αποτέλεσμα της απόλυτης ακυρότητας είναι η επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση διά της ασκήσεως αγωγής, στην περίπτωση αμφοτεροβαρών συμβάσεων, για την επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων. Βάσει του ρουμανικού δικαίου, σε περίπτωση ασκήσεως τέτοιας αγωγής, η προθεσμία παραγραφής αρχίζει να τρέχει από την ημερομηνία δικαστικής διαπιστώσεως της αιτίας στην οποία στηρίζονται οι αξιώσεις αυτές.

79 Από την άλλη πλευρά, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι, για λόγους ασφάλειας δικαίου, η προθεσμία για την επιστροφή των ποσών που καταβλήθηκαν βάσει καταχρηστικής ρήτρας περιεχόμενης σε σύμβαση συναφθείσα με καταναλωτή θα μπορούσε να αρχίσει να τρέχει από την ημερομηνία πλήρους εκτελέσεως της συμβάσεως αυτής και όχι από την ημερομηνία δικαστικής διαπιστώσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα και, συνεπώς, της ακυρότητας της επίμαχης ρήτρας.

80 Επομένως, υπό την επιφύλαξη ομοιότητας των επίμαχων αγωγών, την οποία μπορεί να εξακριβώσει μόνον το αιτούν δικαστήριο, η προτεινόμενη από το αιτούν δικαστήριο ερμηνεία που συνοψίσθηκε στην προηγούμενη σκέψη της παρούσας αποφάσεως θα ισοδυναμούσε με θέσπιση διαφορετικών δικονομικών κανόνων που περιέχουν λιγότερο ευνοϊκές ρυθμίσεις για τις αγωγές που στηρίζονται στο σύστημα προστασίας της οδηγίας 93/13. Όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 84 των προτάσεών του, μια τέτοια διαφορετική μεταχείριση δεν θα μπορούσε να δικαιολογηθεί για λόγους ασφάλειας δικαίου.

81 Μολονότι οι προθεσμίες παραγραφής αποσκοπούν να διασφαλίσουν την ασφάλεια δικαίου (πρβλ. απόφαση της 30ής Απριλίου 2020, Nelson Antunes da Cunha, C-627/18, EU:C:2020:321, σκέψη 60), εντούτοις παραμένει γεγονός ότι, στο μέτρο που, κατά την κρίση του Ρουμάνου νομοθέτη, η αρχή της ασφάλειας δικαίου δεν αποκλείει την προθεσμία παραγραφής που ισχύει για τις αξιώσεις που μνημονεύονται στη σκέψη 79 της παρούσας αποφάσεως, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η αρχή αυτή αποκλείει την εφαρμογή, δυνάμει της αρχής της ισοδυναμίας, της ίδιας προθεσμίας στις αξιώσεις που στηρίζονται στο σύστημα προστασίας της οδηγίας 93/13.

82 Από τις ανωτέρω σκέψεις προκύπτει ότι, υπό την επιφύλαξη εξακριβώσεως από το αιτούν δικαστήριο της ομοιότητας των ως άνω αγωγών, η αρχή της ισοδυναμίας έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε ερμηνεία της εθνικής νομοθεσίας κατά τρόπο ώστε η προθεσμία παραγραφής στην περίπτωση αγωγής για την επιστροφή των ποσών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως βάσει καταχρηστικής ρήτρας αρχίζει να τρέχει από την ημερομηνία πλήρους εκτελέσεως της συμβάσεως αυτής, ενώ η ίδια προθεσμία αρχίζει να τρέχει, στην περίπτωση παρόμοιας αγωγής του εσωτερικού δικαίου, από την ημερομηνία δικαστικής διαπιστώσεως της αιτίας στην οποία στηρίζεται η αγωγή.

83 Λαμβανομένων υπόψη όλων των προεκτεθέντων, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα της υποθέσεως C-698/18 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 2, στοιχείο β′, το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, καθώς και οι αρχές της ισοδυναμίας, της αποτελεσματικότητας και της ασφάλειας δίκαιου έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε δικαστική ερμηνεία της εθνικής ρυθμίσεως κατά την οποία η άσκηση αγωγής για την επιστροφή των ποσών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως βάσει καταχρηστικής ρήτρας περιεχόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία υπόκειται σε τριετή προθεσμία παραγραφής, η οποία αρχίζει να τρέχει από την ημερομηνία πλήρους εκτελέσεως της συμβάσεως αυτής, όταν τεκμαίρεται, χωρίς να χρειάζεται επαλήθευση, ότι, κατά την ημερομηνία αυτή, ο καταναλωτής όφειλε να γνωρίζει τον καταχρηστικό χαρακτήρα της επίμαχης ρήτρας ή όταν, στην περίπτωση παρόμοιων αγωγών που στηρίζονται σε διατάξεις του εσωτερικού δικαίου, η ίδια προθεσμία αρχίζει να τρέχει μόνον από τη δικαστική αναγνώριση της αιτίας στην οποία στηρίζονται οι αγωγές αυτές.

Επί των δικαστικών εξόδων

84 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τέταρτο τμήμα) αποφαίνεται:

1) **Το άρθρο 2, στοιχείο β′, το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, έχουν την έννοια ότι δεν αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση η οποία δεν προβλέπει μεν αποσβεστική προθεσμία για την άσκηση αγωγής με αίτημα να διαπιστωθεί η ακυρότητα καταχρηστικής ρήτρας περιεχόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, αλλά ορίζει προθεσμία παραγραφής για την άσκηση αγωγής για τη δικαστική επιδίωξη των αποτελεσμάτων της διαπιστώσεως αυτής με επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων, εφόσον η προθεσμία αυτή δεν είναι λιγότερο ευνοϊκή από εκείνη που ισχύει για παρόμοια ένδικα βοηθήματα της εσωτερικής έννομης τάξης (αρχή της ισοδυναμίας) και δεν καθιστά πρακτικά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει η έννομη τάξη της Ένωσης και ειδικότερα η οδηγία 93/13 (αρχή της αποτελεσματικότητας).**

2) **Το άρθρο 2, στοιχείο β′, το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, καθώς και οι αρχές της ισοδυναμίας, της αποτελεσματικότητας και της ασφάλειας δίκαιου έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε δικαστική ερμηνεία της εθνικής ρυθμίσεως κατά την οποία η άσκηση αγωγής για την επιστροφή των ποσών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως βάσει καταχρηστικής ρήτρας περιεχόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία υπόκειται σε τριετή προθεσμία παραγραφής, η οποία αρχίζει να τρέχει από την ημερομηνία πλήρους εκτελέσεως της συμβάσεως αυτής, όταν τεκμαίρεται, χωρίς να χρειάζεται επαλήθευση, ότι, κατά την ημερομηνία αυτή, ο καταναλωτής όφειλε να γνωρίζει τον καταχρηστικό χαρακτήρα της**

επίμαχης ρήτρας ή όταν, στην περίπτωση παρόμοιων αγωγών που στηρίζονται σε διατάξεις του εσωτερικού δικαίου, η ίδια προθεσμία αρχίζει να τρέχει μόνον από τη δικαστική αναγνώριση της αιτίας στην οποία στηρίζονται οι αγωγές αυτές.

3) **Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν είναι αρμόδιο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα που του υπέβαλε το Tribunalul Specializat Mureș (ειδικό δικαστήριο του Μούρες, Ρουμανία), με την απόφαση της 12ης Ιουνίου 2018 που αφορά την υπόθεση C-699/18.**

(υπογραφές)